

Ks. prof. dr hab. Waldemar Graczyk
Instytut Nauk Historycznych
Wydział Nauk Historycznych i Społecznych
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego
WARSZAWA

RECENZJA
ROZPRAWY DOKTORSKIEJ MGR DAWIDA URBAŃCZYKA
Kościelne dzieje Pabianic w latach 1086-1796

Napisanej pod kierunkiem Ks. prof. UKSW dr hab. Waldemara Glińskiego na Wydziale Nauk Historycznych i Społecznych Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego

Recenzowana rozprawa oscyluje w nurcie badań nad dziejami wspólnot parafialnych w minionych wiekach, ich rolą religijną a także społeczno-kulturową. Ta, którą przedstawił mgr Dawid Urbańczyk dotyczy miasta Pabianic a zwłaszcza jego perspektywy życia kościelnego. Ogarnąć badawczym namysłem siedem wieków życia lokalnej społeczności, to zadanie jakie postawił przed sobą Autor niniejszej dysertacji, która bez wątpienia będzie przydatną do poznania pełniejszego obrazu dziejów miasta oraz jego przeobrażeń kulturowych i religijnych na przestrzeni wspomnianych wieków.

1. Metodologia

Rozprawa ma charakter problemowy. Liczy 340 stron. Składa się ze wstępu, czterech rozdziałów, zakończenia, bibliografii, spisu treści, wykazu skrótów, spisu tabel, spisu ilustracji i aneksów. We wstępie Autor określił cel, uzasadnił potrzebę opracowania niniejszego zagadnienia i określił materiał źródłowy, który w rozprawie został przeanalizowany. Wstęp zawiera również strukturę pracy i jej uzasadnienie. Bibliografia składa się z dwóch części: źródeł oraz opracowań z tym, że w części źródła zostały wyszczególnione – źródła rękopiśmienne oraz drukowane. Zasadniczy materiał źródłowy stanowią materiały archiwalne zebrane w: Archiwum Archidiecezjalnym w Gnieźnie, Archiwum Archidiecezjalnym w Łodzi, Archiwum parafii pw. św. Mateusza w Pabianicach, Archiwum i Bibliotece Kapituły Krakowskiej w Krakowie, Archiwum Diecezjalnym we Włocławku, Archiwum Państwowym w Łodzi oraz Muzeum Miasta Pabianic. Źródła archiwalne i drukowane zostały uzupełnione literaturą pomocniczą dawną i najnowszą.

Można w tym miejscu wyrazić wątpliwość, czy słusznym było zakwalifikowanie starych druków z omawianej parafii przechowywanych obecnie w Muzeum Miasta Pabianice w części źródła rękopiśmienne? O wiele bardziej zasadne byłoby wyodrębnienie w części źródła drukowane podtytułu stare druki. Dalej czy *Catalogus ecclesiarum dioecesis vladislaviensis* - to opracowanie. Tego typu wydawnictwa kwalifikuje się już powszechnie jako źródła drukowane. Również niezrozumiale wydaje się zakwalifikowanie opracowanej w rękopisie przez ks. Lucjana Jaroszka *Kroniki parafii* obejmującej lata 1398-1989, w dziale *Opracowania*.

Rozdziały mają charakter problemowy - pierwszy - omawia zagadnienia związane z formowaniem się dóbr kapituły krakowskiej w ziemi sieradzkiej i łęczyckiej a zwłaszcza tzw. terytorium *Chropy*. Następne rozdziały od II i III dotyczą już dziejów parafii w analizowanym okresie z uwzględnieniem różnych jej form życia i działalności. W rozdziale IV Autor powraca do kapituły krakowskiej ukazując jej wpływ na różne przejawy życia Pabianic. Z punktu widzenia metodologii rozprawy poprawniej byłby połączyć rozdziały pierwszy i czwarty w jeden np. *Formowanie się dóbr kapituły krakowskiej w ziemi sieradzkiej i łęczyckiej i jej wpływ na życie społeczno-gospodarcze Pabianic do końca XVIII wieku*. Reasumując ten etap oceny pracy pragnę, że podkreślić, że nie bacząc na usterki metodologiczne, Autor przebadał wystarczającą ilość źródeł i literatury, wykazał się niezbędną umiejętnością analizy materiałów źródłowych i wyprowadzania z nich właściwych wniosków.

2. Formalna strona rozprawy

Rozprawa pod względem formalnym nie budzi poważniejszych zastrzeżeń, choć nie jest wolna od wielu uchybień. Styl narracji jest przystępny, jednakże w wielu miejscach pracy występują usterki. Przykładowo: Autor zarówno w Bibliografii jak i w tekście używa określenia Gall Anonim (s. 41) - jest to klasyczny szkolny błąd, wystarczy otworzyć stronę tytułową *Kroniki*, gdzie czytamy Anonim tzw. Gall. Występują w pracy powtórzenia tego samego słowa np. przyp. 476 s. 129 (pisane, pisane); nieprecyzyjne sformułowania np. na s. 175 napisał: *posiadał tytuł doktora* - tymczasem powinno być - *posiadał stopień doktora*; niewłaściwe używanie czasu - przemieszanie czasu przeszłego z teraźniejszym np. *jak pisze Zajączkowski* (s. 30) - powinno być - *jak napisał Zajączkowski* a także nieco błędów literowych np. s. 2, 141, 161 i in.

Te mankamenty występujące w pracy sugerują, że niestety nie przeszła ona odpowiedniej korekty językowej przed ostatecznym drukiem albo też, że korektor nie wykazał się właściwą sumiennością.

3. Merytoryczna ocena rozprawy

Jak już zaznaczono rozprawa składa się z czterech rozdziałów, w których Autor starał się przedstawić wyniki przeprowadzonej kwerendy. Pierwszy rozdział spełnia funkcję wprowadzającego. Ukazano w nim zarys historii osadnictwa wraz z wyjaśnieniem obszaru *Chropy* a także lokacji miasta i jego początkowego rozwoju wraz z omówieniem przynależności administracyjnej i przechodzenia terytorium sieradzko-łęczyckiego, gdzie leżały dzisiejsze Pabianice w ręce kolejnych książąt. Dużym ułatwieniem dla Autora w celu syntetycznego omówienia początków osadnictwa była *Kronika parafii* obejmująca lata 1398-1989, spisana przez ks. Lucjana Jaroszka, w której zebrał dużo informacji o początkach miasta i parafii wraz z podaniem literatury a także *in extenso* przepisaniem dokumentów. Doktorant w tym rozdziale skrupulatnie zebrał znaną w historiografii literaturę przedmiotu ale zabrakło mi w tym miejscu próby wyprowadzania własnych wniosków, opowiedzenia się za jakąś teorią np. czy Judyta ż. Hermana, nadająca kapitulę krakowskiej terytorium Chropy zmarła w 1082 roku - jak odnotował w 1680 roku w *Liber Baptisatorum* ks. Mateusz Mikliński, czy w 1086 - jak przekazał nam Jan Długosz.

Zasadnicza tematyka rozprawy rozpoczyna wraz z rozdziałem drugim w którym omówiono powstanie i początki parafii, jej podstawy gospodarcze oraz miejsca kultu czyli świątynie i cmentarze. Autor omówił w paragrafie pierwszym dokument z 1398 roku, zachowany w późniejszej kopii odnoszący się do początków parafii. Zupełnie niepotrzebnie zawarł w tym miejscu informacje o pobycie w Pabianicach króla Władysława Jagiełły jak również o pierwszych świątyniach, skoro temu drugiemu z wymienionych zagadnień został poświęcony paragraf następny. Powołując się na kontrakt zawarty w 1583 roku pomiędzy kapitułą krakowską a muratorem Ambrożym, w którym mowa jest o wybudowaniu w Pabianicach kościoła na kształt i podobieństwo kościoła płockiego na zamku, Autor mylnie utożsamił kościół pw. św. Wojciecha zlokalizowany na zamku płockim z katedrą pw. Wniebowzięcia NMP na usytuowanej na Wzgórzu Tumskim (s. 94-95). W dalszej części tego rozdziału skrupulatnie zostało omówione wyposażenie kościoła parafialnego (ołtarze, inskrypcje, obrazy itd) oraz inne świątynie na terenie parafii np. kościół pw. św. Anny i

Świętego Krzyża. Drugi z wymienionych był kościołem szpitalnym, natomiast nie wiadomo jaką spełniał funkcję kościół pw. św. Anny i kto był jego fundatorem (s. 136-137).

Rozdział trzeci został poświęcony duszpasterstwu i życiu religijnemu parafii. Rozpoczyna się od ukazania niektórych postaci proboszczów pabianickich od początku istnienia parafii. Opierając się na *Kronice* ks. Lucjana Jaroszka, który uważa ks. Wojciecha Tuszyka za pierwszego proboszcza parafii pod koniec XIV wieku Autor przytacza z tej samej Kroniki inny zapis w którym mowa jest o śmierci w 1552 roku w klasztorze kanoników regularnych w Trzemesznie *Alberta de Babyanycze*, i dalej konkluduje *o ile wspomniany ojciec Wojciech był rzeczywiście proboszczem pabianickim, to pełnił swoją funkcję w pierwszej połowie XVI wieku* (s. 157). Kompletnie niezrozumiała myśl - Wojciech z Pabianic był najzwyczajniej zakonikiem - kanonikiem regularnym, pochodzącym z Pabianic i nie ma podstaw aby łączyć go z probostwem pabianickim. Szkoda, że Autor nie pokusił się o sporządzenie wykazu proboszczów wraz z ewentualnymi datami sprawowania funkcji a także o nakreślenie obrazu zbiorowego duszpasterzy pabianickich w tak obszernym przecież przedziale czasu. W dalszej części tego rozdziału obszernie zostały omówione zagadnienia dotyczące szkolnictwa parafialnego, działalności charytatywnej oraz różne przejawy życia religijnego. Bez głębszych studiów Autor powtórzył za J. Kracikiem tezę, że w XVII-XVIII wieku nie było jasnego rozróżnienia między księgozbiorami prywatnymi duchownych a księżkami bibliotek parafialnych (s. 232). Badając księgozbiory kościelne zazwyczaj spotyka się najpierw proveniencją prywatną a następnie proveniencją instytucji kościelnej np. parafii. Pozwala to wysunąć prosty wniosek, że księga będąca najpierw własnością określonego duchownego trafiała następnie - najczęściej legatem testamentowym, do zbiorów parafialnych.

I wreszcie w rozdziale czwartym została ukazana rola kapituły katedralnej krakowskiej w przemianach społeczno-gospodarczych jakie zachodziły w Pabianicach od XV do XVIII wieku. Jak podkreślił Autor *"za sprawą prężnie działającej administracji [oczywiście kościelnej - katedralnej krakowskiej] z siedzibą na dworze pabianickim w okresie staropolskim mówiło się i pisało nie o zlepku kilkudziesięciu osad i dwóch miastach, ale o jednolitym Pabianskim Hrabstwie"*. Troska o dobre funkcjonowanie samorządu lokalnego, uprawę roli, rzemiosło, sprawiły - jak zaznaczył Doktorant, że *"puszczańskie Chropy stały się ważnym kościelnym latyfundiem"*.

4. Wnioski końcowe

Uważna lektura rozprawy doktorskiej mgr Dawida Urbańczyka upoważnia mnie do stwierdzenia, że opisując kościelne dzieje parafii w Pabianicach od końca XI do końca XVIII wieku, zrealizował On zasadniczo swój zamiar badawczy, recenzowana praca będzie użyteczna dla miejscowej społeczności. Po uważnej lekturze rozprawy pozytywnie oceniam jej treść. Podjęty temat wymagał przeprowadzenia szerokiej kwerendy źródłowej i dobrej znajomości warsztatu historyka. Dostrzeżone przeze mnie uchybienia i rodzące się w tym kontekście pytania w niczym nie ujmują olbrzymiego nakładu pracy jaki został poniesiony, by zrealizować postawiony cel.

Reasumując powyższe uwagi stwierdzam, że przedstawiona do recenzji praca mgr Dawida Urbańczyka spełnia wymogi stawiane przed pracami doktorskimi (ustawa z dnia 14 III 2003 r., art. 13, ust. 1) i dlatego wnioskuję o dopuszczenie jej Autora do dalszego etapu przewodu doktorskiego.

Warszawa, 16 kwietnia 2013 r.

Ks. prof, dr hab. Waldemar
Graczyk

G. Walde-
Graczyk